

Anna Marta Żukowska *

METODOLOGICZNY WYMIAR SZTUKI W BADANIACH EDUKACYJNYCH

Podział na „naukę” i „sztukę” został ustalony w bardzo odległych czasach. Różnice między nimi widoczne były przez długie lata i, co oczywiste, restrykcyjnie przestrzegane. Jednak stopniowo podział ten stawał się coraz mniej wyrazisty. Granice między nauką a sztuką zaczęły się z wolna zacierać, aż w końcu zostały zakwestionowane, głównie przez środowiska artystyczne. Przeciwnie stanowisko wobec zrównania nauki ze sztuką zajmuje świat nauki w obawie o swój status i tożsamość, traktując sztukę jako działanie trywialne, pozbawione wartości poznawczej, subiektywne, wymaginowane i nierzeczywiste. Współcześnie Norman Denzin usilnie nawołuje do nowego ruchu w obszarze badań jakościowych. W jego opinii badacze powinni korzystać ze swoich piór, pędzli, aparatów fotograficznych, kamer wideo oraz ciał i głosów (Denzin, 1997, s. 258). Wyrażam zatem przekonanie, iż otwarcie się na sztukę mogłoby w znacznym stopniu wzbogacić metodologiczny warsztat pedagoga w zakresie badań jakościowych.

SZTUKA I JEJ ASPEKT BADAWCZY

Dla określenia terminu „sztuka”, mimo że historycznie zmieniał on swe znaczenie wielokrotnie, przywołuje się klasyczną definicję – mianowicie, że sztuka jest czynnością wytwarzania planu dzieła oraz czynnością wytwarzania dzieła; oznacza samo dzieło, a następnie dział kultury (Kiereś, 2006, s. 25). Potocznie zwykło się przyjmować definicję, według której sztuka to podstawowy składnik kultury, jeden z głównych sposobów uzewnętrzniania zdolności twórczych człowieka oraz zespół świadomych działań ludzkich, w wyniku których powstaje przedmiot estetyczny (obraz, rzeźba, utwór sceniczny bądź muzyczny itp.), określane mianem dzieła lub dzieła sztuki (*Popularna encyklopedia powszechna*, 1982). W teorii i praktyce termin sztuka występuje w znaczeniu ponaddziedzinowym, za sztukę uznając wszystkie dyscypliny artystyczne. Każdej z dyscyplin przynależy określone miejsce i rola w kształtowaniu i wzbogacaniu człowieka. Dość powszechny jest pogląd przypisywania sztuki do dziedziny sztuk pięknych (plastycznych), co potwierdza np. krąg zainteresowań

---

* Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie.

dyscypliny określanej jako historia sztuki. Sztuka jako zjawisko społeczne zajmuje dość wysokie miejsce w hierarchii podstawowych form egzystencji człowieka. Jako dziedzina ludzkiej działalności artystycznej była wyróżniana ze względu na swój wymiar aksjologiczny oraz funkcje, jakie pełniła w życiu człowieka (Żukowska, 2016, s. 1135). Spośród wielu zadań, jakie były i są jej przypisywane, szczególny charakter posiada aspekt wychowawczo-dydaktyczny, inaczej mówiąc edukacyjny, doceniany już w okresie średniowiecza, kiedy to popularną formą przekazywania nauki Pisma świętego była *Biblia Pauperum* w obrazach, adresowana do ludzi nieumiejących czytać i pisać. Oddziaływanie edukacyjne sztuki może występować w dwóch formach: w percypowaniu i przeżywaniu piękna dzieł sztuki oraz w organizowaniu swobodnej aktywności twórczej i działaniu ekspresyjno-kreatywnym. Człowiek może być edukowany przez sztukę zarówno wtedy, gdy ogląda, słucha, czyta, jak i wówczas, gdy maluje, śpiewa lub interpretuje słowa czy dźwięki w sposób osobisty i zindywidualizowany. Oba wspomniane aspekty sztuki mają swój sens wychowawczy w odniesieniu do wszystkich dyscyplin artystycznych włączanych do procesów wychowania. Sztuka wśród wielu innych swoich wartości – estetycznej, poznawczej, religijnej, komunikacyjnej, ludycznej, katartyczno-kompensacyjnej – posiada również wymiar metodologiczny, słabo dotychczas sygnalizowany przez pedagogów i teoretyków sztuki, mimo że badania za pomocą sztuki prowadzono również w przeszłości. Dawniej w zdecydowanej większości dotyczyły one odczytywania i interpretacji treści dzieł sztuki, które posiadały wymiar aksjologiczny i epistemologiczny. Funkcje, jakie pełniły (poznawcza, dydaktyczna, wychowawcza, religijna, estetyczna), wprowadzały istotne zmiany w społeczności będącej w kręgu ich oddziaływania.

Badania posługujące się sztuką (*art-based research*, *arts-based research*, *arts-informed research*) stanowią jedno z wielu nowych, teoretycznych i metodologicznych podejść w ramach badań jakościowych. Swoją początek biorą z psychologicznej praktyki wykorzystywania różnych dziedzin sztuki w terapii. W jakościowych badaniach pedagogicznych wskazuje się głównie na estetyczno-epistemologiczne rozważania i koncepcje J. Deweya, M. Bachtina i E.W. Eisnera jako źródło inspiracji tego podejścia badawczego (Kubinowski, 2011). W 1993 roku podczas otwarcia dorocznej konferencji American Educational Research Association jej przewodniczący E.W. Eisner wyraził przekonanie, że poznawcze wykorzystanie różnych form sztuki może być szczególnie użyteczne w badaniach edukacyjnych. Jak zauważa Dariusz Kubinowski: „Jest to jedno z wielu nowych podejść metodologicznych i teoretycznych we współczesnych badaniach jakościowych. Lokuje się w tradycjach partycypacyjnych, krytycznych badań aktywizujących w naukach społecznych i humanistycznych. Wywodzi się historycznie z reformistycznego momentu włączenia sztuki do rodziny równoprawnych sposobów poznawania człowieka oraz koncepcji postmodernistycznych akcentujących rozwijanie demokratyzującego aktywizmu artystów i badaczy społecznych. Badanie przez sztukę jest jedną z odmian systematycznego studiowania zjawisk humanistycznych pozwalającą na zaawansowanie rozumienia człowieka – nie będąc dokładnie samą sztuką i na pewno nie utożsamiając się dokładnie z nauką”

(Kubinowski, 2011, s. 188). Połączenie sztuki i badania jest równoznaczne z wykorzystaniem różnych dziedzin artystycznych nie tylko do uprawiania sztuki, ale do poznawania człowieka w toku uprawiania przez niego sztuki, a w konsekwencji do jego rozwoju w różnych wymiarach, czyli w szerokim rozumieniu pedagogiki. Współcześnie – głównie na gruncie amerykańskim – użyteczność podejść wykorzystujących sztukę łączy się z działalnością społeczno-polityczną. Wykorzystywanie sztuki w praktyce badań społecznych rozpoczęło się w sytuacji, kiedy tradycyjne metody badawcze stały się nieadekwatne do pytań badawczych stawianych na gruncie nowych odmiennych perspektyw. Kwestię dotyczącą zastosowania sztuki w badaniach społecznych przewidywał już w 1967 roku amerykański metodolog Egon Guba. W określeniu obszaru badań posługujących się sztuką ważne okazały się dwie kwestie:

- dyskusja na temat problemów etycznych, które dotyczą relacji pomiędzy badaczami, ale też badaczami i badanymi;
- uczestników badań zaczęto traktować nie tylko jako obiekt badań, ale też stali się współpracownikami badacza, a nawet współbadaczami, co spowodowało, iż granica pomiędzy badaczem a badanym się zatarła. Jakościowe badania, w tym również badania za pomocą sztuki, były/są coraz częściej definiowane jako badania ukierunkowane na zmianę konkretnego fragmentu rzeczywistości społecznej, która realizuje się poprzez interpersonalne, emocjonalne i etyczne kompetencje służące relacji, wartości rozwijanych i podzielanych zarówno przez badaczy, jak i uczestników badań (Lincoln, 1995, s. 275-289; Lincoln, Reason, 1996).

Właściwości badań posługujących się sztuką:

- procedury badawcze z udziałem sztuki lokują się w obrębie „wyłaniającej się w ramach nauk społecznych tradycji uczestniczących krytycznych badań interwencyjnych” (Finley, 2009, s. 58). Zwolennicy tego kierunku przemian opowiadają się za reinterpretacją metod i kwestii etycznych związanych z humanistycznymi badaniami społecznymi, poszukują też sposobów przeprowadzania badań interwencyjnych, mogących pomóc społeczności, której badanie dotyczy;
- badania posługujące się sztuką (ze względu na to, w jaki sposób są realizowane przez badaczy humanistycznych z kręgu nauk społecznych) historycznie wpisują się w ramy postmodernizmu, którego jedną z charakterystycznych tendencji jest dążenie ku coraz bardziej zaangażowanym w problemy społeczne, zorientowanym na działanie badaniom aktywnym, a także ku sztuce wspierającej rozwój społeczeństwa (Finley, 2009, s. 58, 59).

Badania naukowe wykorzystujące sztukę jako swego rodzaju metodę/instrument badawczy, zapoczątkowane przez badaczy amerykańskich, znalazły naśladowców również na gruncie polskim. Sztuka, pojmowana jako proces twórczy lub dzieło, z dużym powodzeniem może być stosowana w badaniach edukacyjnych.

ISTOTA BADAŃ EDUKACYJNYCH

Jak wiadomo, ważnym składnikiem badań pedagogicznych są badania edukacyjne, które wpisują się w edukację pojmowaną jako instytucjonalne, głównie szkolne wychowanie, obejmujące sferę moralną, społeczną, zdrowotną i estetyczną. Badania edukacyjne dotyczą też kształcenia (nauczania i wychowania umysłowego) oraz samokształcenia, opieki, stosowania profilaktyki. Metodologia badań edukacyjnych mieszcząca się w metodologii badań pedagogicznych wchodzi w zakres metodologii edukacji zawartej w metodologii pedagogiki. Metodologia pedagogiki (edukacji) obejmuje też system budowania teoretycznej wiedzy pedagogicznej (edukacyjnej) oraz mechanizm upowszechniania tej wiedzy wśród badaczy i praktyków pedagogicznych (edukacyjnych). Przed rozpoczęciem badań edukacyjnych badacz winien podjąć decyzję mającą na celu określenie kierunku badawczego, który zdaniem Stanisława Palki (2016, s. 30) albo wiąże się z wyborem jakiejś jednej drogi działań ze świadomością istnienia innych dróg, albo dotyczy próby realizacji możliwości wiązania kilku dróg badawczych, z uwzględnieniem specyfiki odrębności każdej z nich. Łączy się to z opracowaniem metodologii, określeniem dziedziny poznania i sposobów jej osiągnięcia. Badacz edukacyjny może realizować aktywność poznawczą, prowadząc badania pedagogiczne głównie z zakresu dydaktyki i teorii wychowania. Badania tego typu są użyteczne poznawczo, ale też jednostronne, zważywszy na fakt, iż wiele istotnych danych edukacyjnych dostarczyć może wiedza z zakresu innych dziedzin nauki; filozofii, psychologii, socjologii lub sztuki. Brak odpowiedniej wiedzy i kompetencji metodologicznych badacza nie zawsze pozwala na realizację badań w tak szerokim wymiarze, toteż „jawi się możliwość prowadzenia badań z pogranicza pedagogiki i nauk dla niej pomocniczych, w których wspólne działania poznawcze prowadzą pedagog, filozof, psycholog, socjolog – nie „obok siebie”, niezależnie, lecz „ze sobą” – związani wspólnym, ogólnym problemem głównym, np. dotyczącym rozwijania twórczości artystycznej uczniów” (Palka, 2016, s. 30).

Badania edukacyjne podejmowane są głównie w trzech celach: poznawczych, teoretycznych i praktycznych. Aby osiągnąć cele poznawcze, które są fundamentalnym elementem metodologii badań pedagogicznych, należy urzeczywistnić dwa pozostałe cele: teoretyczne i praktyczne. Badania pedagogiczne mogą służyć uzyskaniu informacji wzbogacających teoretyczną wiedzę pedagogiczną lub weryfikujących aktualny stan tej wiedzy (cele teoretyczne) bądź mogą być wykorzystywane dla uzyskania danych wzbogacających praktyczną wiedzę pedagogiczną i metodyczną (cele praktyczne). Przed badaczem edukacyjnym stoi decyzja: czy pragnie zdobywać wiedzę służącą wzbogaceniu teoretycznej wiedzy edukacyjnej, czy dąży do uzyskania wiedzy użytecznej przede wszystkim dla praktyki edukacyjnej. S. Palka wskazuje też na inne ograniczenia i dylematy dotyczące badacza edukacyjnego. Prowadzący badania edukacyjne pracownicy naukowcy wyższych uczelni pozbawieni są codziennego kontaktu z jednostkami oświatowymi: przedszkolami, szkołami i instytucjami kultury. Nauczyciele, animatorzy tych jednostek mają taki kontakt,

lecz nie mają zwykle kompetencji i ambicji badawczych. Wobec takich sytuacji otwierają się możliwości:

- „wykorzystywania doświadczeń poznawczych praktyków pedagogicznych jako składnika nowej wiedzy o wychowaniu, kształceniu, opiece, profilaktyce, a więc traktowania doświadczeń poznawczych praktyków jako użytecznego konstruktów dla teorii i praktyki edukacyjnej – przy naukowej weryfikacji tych konstruktów;
- prowadzenie wspólnych poszukiwań poznawczych przez zawodowych badaczy naukowych z praktykami przygotowanymi do prowadzenia badań, przy partnerskich kontaktach i dialogu poznawczym;
- rejestrowania osiągnięć poznawczych praktyków, rejestrowania trudności w praktyce edukacyjnej, nowych zjawisk pozytywnych i negatywnych w praktyce szkolnej jako inspiracji do badań naukowych, np. innowacje nauczycielskie mogą być podstawą do podejmowania działań eksperymentalnych przez badaczy profesjonalnych” (Palka, 2016, s. 31).

Kolejne zagadnienie dotyczące badań edukacyjnych lokuje się wokół pytań o zjawiska i procesy edukacyjne usytuowane w czasie i przestrzeni. Diagnoza i wyjaśnianie zjawisk i procesów edukacyjnych, poznanie stanu tych zjawisk i procesów w innych krajach, a także poznanie ich w przeszłości stanowią fundament do podejmowania działań praktycznych mających na celu wykluczanie postępowań negatywnych przynoszących szkody, a podtrzymywanie tych, które dają pozytywne rezultaty; wdrażanie doświadczeń z przeszłości oraz praktyk z innych krajów do polskiej przestrzeni edukacyjnej. Badacz edukacyjny może ograniczyć zakres badań, np.: do opisowych, diagnostycznych, wyjaśniających, porównawczych, historycznych, ale może też podjąć działania badawcze, których celem jest korzystne zmienianie zjawisk i procesów (badania eksperymentalne, badania w działaniu). Warto zaznaczyć, iż badacz może też łączyć różne kierunki poszukiwań badawczych z diagnozowaniem istniejącego „stanu faktycznego” oraz – co ważne – projektowaniem i wprowadzaniem zmian do praktyki. Mimo iż badania edukacyjne wiążą się zwykle z podejściem ilościowym, to w sferze wychowania, gdzie istotne dane pedagogiczne powiązane są z cechami uczniów i wychowanków (sfera przeżyć, zahamowań, aspiracji, zagrożenia itp.), użyteczne badawczo jest podejście jakościowe, związane np. z dialogiem (wywiadem swobodnym), z analizą dokumentów osobistych, z obserwacją aktywności, z analizą wytworów – w tym artystycznych, zachowań wychowanków w sytuacjach społecznych. Również w tym przypadku badacz edukacyjny ma dowolność wyboru między podejściem ilościowym a podejściem jakościowym, ewentualnie może dokonywać prób łączenia obu tych podejść.

W sytuacjach wynikających z realizowania określonej polityki oświatowej badacz edukacyjny może: „a) prowadzić badania efektów realizowania polityki oświatowej, prowadzić badania czynników wspierających realizację przyjętej polityki; b) prowadzić badania mające na celu zmienianie lub modyfikowanie polityki oświatowej.

W tym drugim przypadku – stosowania pedagogiki krytycznej – badacz wchodzi w świat polityki, nie przyjmuje postawy bezstronnego, «zewnątrznego» obserwatora świata polityki. Staje więc w sytuacji wyboru którejś drogi postępowania albo w sytuacji diagnozowania, wyjaśniania aktualnego stanu i w efekcie formułowania wniosków dla praktyki edukacyjnej” (Palka, 2016, s. 33).

W badania edukacyjne wpisują się badania w działaniu, które zmieniają tradycyjnie rozumianą praktykę edukacyjną i badania pedagogiczne w kilku istotnych wymiarach: przełamują odseparowanie badań od działania; znoszą podział między badaczem a badanym; likwidują wyłączność akademicką na kontrolowanie wytwarzania wiedzy; ograniczają czynnik administracyjny w kwestii reformowania edukacji (Kubinowski, 2011, s. 184). Charakterystykę tego rodzaju badań pedagogicznych przedstawił austriacki naukowiec Herbert Altrichter, dołączając dodatkowo sugestie ich praktycznego doskonalenia:

- badanie w działaniu to przyrównywanie analizy danych z różnych perspektyw, wykorzystywanie różnych punktów widzenia jako podstawy do budowania własnych teorii praktycznych poprzez realizowanie projektu badawczo-działaniowego w oparciu o model kooperacyjny;
- badanie w działaniu polega na ścisłym i ciągłym związku między refleksją i działaniem, może zostać spotęgowane poprzez maksymalne zacieśnianie tych związków i akcentowanie procesu badawczego;
- badanie w działaniu zespala refleksję i rozwijanie wartości wychowawczych;
- badanie w działaniu jest refleksją kompleksową, holistyczną;
- badanie w działaniu determinuje badanie i rozwój koncepcji siebie i kompetencji, np. nauczycieli, co może być zintensyfikowane przez koleżeńską współpracę, konsultacje oraz monitoring badań przez osoby podlegające oddziaływaniom badawczym, a także stopniowe rozwijanie projektu;
- badanie w działaniu stwarza możliwość wykorzystania indywidualnych pomysłów w krytycznej debacie profesjonalnej przez zachęcenie pedagogów do dyskusowania nad przyszłością systemu edukacyjnego oraz zachęcenia do większego zaangażowania w sferę publiczną (Altrichter, 1993, s. 47-52).

Ważną rolę w udanej realizacji pedagogicznego badania w działaniu odgrywa też właściwa atmosfera edukacyjna, na co zwrócił uwagę M. Łobocki: „[...] stanowi ona wykładnię serdecznych i przyjaznych stosunków interpersonalnych między nauczycielami i uczniami, a także samymi nauczycielami i uczniami oraz pomiędzy nauczycielami i dyrektorami szkoły. Wymownym jej przejawem jest wspólne podejmowanie decyzji przez nauczycieli i uczniów w wielu sprawach szkolnych. Decyzje takie poprzedzają zwykle szczerze rozmowy i dyskusje, w których obowiązuje zasada wzajemnego poszanowania i rozumienia. Doniosłą rolę w tworzeniu demokratycznej atmosfery w szkole spełnia jej dyrektor. Stara się podchodzić z daleko idącą wyrozu-

miałością do zgłaszanych i realizowanych pomysłów przez nauczycieli, dotyczących przeróżnych innowacji pedagogicznych” (Łobocki, 2004, s. 323).

PRZYKŁAD ZASTOSOWANIA SZTUKI W BADANIACH EDUKACYJNYCH W DZIAŁANIU

„O ile w tradycyjnych podejściach do nauk społecznych ważna była rzetelność badań, dowody, definitywność, o tyle w ramach modelu [...] zorientowanych na działanie badań aktywnych ważne jest to, aby badanie umożliwiło ekspresję, by możliwe było pokazanie różnorodności, pełni ludzkiego doświadczenia” (Finley, 2009, s. 60).

W badania edukacyjne posługujące się sztuką jako swego rodzaju narzędziem wpisuje się realizowany w latach 2013-2017 w ramach prowadzonego przeze mnie seminarium dyplomowego cykl projektów wykonany przez studentów studiów podyplomowych kierunku pedagogika Wydziału Pedagogiki i Psychologii UMCS w Lublinie. Badania za pomocą sztuki realizowane były poprzez formę zajęć zbliżoną do funkcjonującej w plastyce „akcji plastycznej” (zob. Żukowska, 2015) – aczkolwiek znacznie różniącą się od niej – określoną przeze mnie jako „akcja interartystyczna”. Przez pojęcie to rozumiem działanie artystyczne, będące jednocześnie sytuacją artystyczno-badawczą, której udziałem jest wykorzystanie różnych dziedzin sztuki, a także odwoływanie się do literatury i innych dyscyplin wspomagających realizowane przedsięwzięcie*. Jest to jednocześnie „twórcze działanie kontekstualne”, tzn. działanie artystyczne wpisane w kontekst codzienności rodzinnej, szkolnej, społecznej, narodowej itp. lub nawiązujące do nich.

Na użytek zaprezentowanego opracowania przedstawię jeden z wielu zrealizowanych pod moim kierunkiem projektów, noszący tytuł *Podhale w różnych kontekstach*, autorstwa Joanny Kossowskiej. Przedmiotem badań była **kultura Podhala**. Problemy badawcze, na które szukano odpowiedzi były następujące:

1. Jak postrzegana jest przez uczniów rodzima kultura ludowa?
2. Czy w swoich działaniach artystycznych wykazują zainteresowanie przejawami sztuki ludowej?
3. Czy uczniowie wykazują umiejętność łączenia różnych dziedzin sztuki (i innych) w jedno wspólne wydarzenie artystyczne?

Wśród celów badawczych wyróżnić można te o charakterze: a) poznawczym – poznanie za pomocą różnych dziedzin sztuki bogactwa wartości tkwiących w folklorze podhalańskim; zbieranie doświadczeń w zakresie: identyfikacji na mapie Polski regionu kulturowego Podhala, a także wiedzy o faunie i florze tego obszaru, kontakt z muzyką, tańcem i gwarą góralską oraz poezją o Podhalu, poznanie stroju górali

* Zarówno definicja „akcji interartystycznej”, jak i pojęcie „twórcze działanie kontekstualne” zostały sformułowane przez autorkę przedstawionego opracowania.

Skalnego Podhala (z odniesieniem do nazw poszczególnych elementów stroju); b) społecznym – wywołanie zainteresowania dzieci i młodzieży tą sferą sztuki, która długo pozostawała w zaniedbaniu, promowanie idei patriotyzmu poprzez znajomość polskiej kultury ludowej, pielęgnowanie i krzewienie ojczystych tradycji oraz rodzimych wartości w życiu codziennym, rozwijania twórczości artystycznej uczniów. Jako niekonwencjonalną metodę badawczą, adekwatną do obranych problemów badawczych, wykorzystano wspomnianą już wyżej akcję interartystyczną (sytuację artystyczno-badawczą), jako technikę badawczą zastosowano wchodzącą w jej zakres sztukę, natomiast narzędziem badawczym uczyniono proces twórczy. Na proces twórczy składały się: a) działania plastyczne, polegające na zrealizowaniu scenografii do wydarzenia artystycznego, przy jednoczesnym wykorzystaniu wiedzy geograficznej i przyrodniczej; wykonaniu płóciennych strojów góralskich z wykorzystaniem charakterystycznych motywów góralskich zdobiących oryginalny strój z użyciem techniki akrylowej, pędzli i drewnianych stempli; b) działania muzyczno-taneczne, polegające na wykonaniu przez uczniów suity tańców i przyśpiewek podhalańskich z wykorzystaniem własnoręcznie wykonanych strojów; c) działania literackie, polegające na interpretacji legend i poezji o Podhalu. Poszczególne elementy procesu twórczego, łącznie z finalnym wydarzeniem artystycznym, zostały sfilmowane w celu upublicznienia ich w środowisku praktyków pedagogicznych i młodzieży szkolnej. Zarówno cele autoteliczne, jak i założone cele edukacyjne zostały osiągnięte. Aktywność twórcza uczniów realizowana w ramach przytoczonej sytuacji artystyczno-badawczej wynikała z obowiązującej podstawy programowej i, jak dowiodły poczynione obserwacje, wzbudziła duże zainteresowanie zarówno podjętą tematyką dotyczącą sztuki ludowej, jak też samym procesem twórczym realizowanym w różnych dziedzinach sztuki. Dzieci zyskały możliwość uczestniczenia w kulturze i wyrażania swoich przeżyć, emocji i spostrzeżeń za pomocą ekspresji, plastycznej, muzycznej, tanecznej i słownej, umiejętność rozumienia i przyswajania elementów kultury materialnej i duchowej oraz pojęć i symboli z nimi związanych (naród, ojczyzna, kraj). Zaaranżowana sytuacja badawcza dawała uczniom okazję do budowania więzi uczuciowej ze wspólnotą narodową, a także zaszczepienia i kulturowania rodzimych tradycji. W sferze społecznej uczniowie budowali swoją świadomość wartości uznanych przez środowisko narodowe. Przeprowadzone badania były ciekawym i wartościowym doświadczeniem, nie tylko dla uczniów, ale też dla nauczycieli i rodziców, którzy czynnie angażowali się w opisaną sytuację, co miało istotne znaczenie dla budowania poprawnej relacji rodzic – dziecko, jak również rodzic – nauczyciel.

BIBLIOGRAFIA

- Altrichter, H. (1993). The concept of quality in action research. Giving practitioners a voice in educational research. W: M. Schratz (red.), *Qualitative voices in educational research*. London – Washington.
- Denzin, N.K. (1997). Performance text. W: G.W. Tierney, Y.S. Lincoln (red.), *Representation Reframing the narrative voice*. Albany.
- Finley, S. (2009). Badania posługujące się sztuką. Rewolucyjna pedagogika oparta na performansie. W: N.K. Denzin, Y.S. Lincoln (red.), *Metody badań jakościowych, T. 2*. Warszawa.
- Kiereś, H. (2006). *Człowiek i sztuka. Antropologiczne wątki problemu sztuki*. Lublin.
- Kubinowski, D. (2011). *Jakościowe badania pedagogiczne. Filozofia – Metodyka – Ewaluacja*. Lublin.
- Kubinowski, D., Nowak, M. (red.) (2006). *Metodologia pedagogiki zorientowanej humanistycznie*. Kraków.
- Lincoln, Y.S. (1995). Emerging criteria for quality in qualitative and interpretive research. *Qualitative Inquiry, 1*.
- Lincoln, Y.S., Reason, P. (1995). Quality in human inquiry. *Qualitative Inquiry, 2 (1)*.
- Łobocki, M. (2004). Badanie w działaniu na usługach nauczycieli. W: *V Ogólnopolski Zjazd Pedagogiczny – materiały konferencyjne. Pedagogika we współczesnym dyskursie pedagogicznym*. Wrocław.
- Łobocki, M. (2000). *Metody i techniki badań pedagogicznych*. Kraków.
- Palka, S. (2006). Humanistyczne podejście w badaniach pedagogicznych i praktyce. W: D. Kubinowski, M. Nowak (red.), *Metodologia pedagogiki zorientowanej humanistycznie*. Kraków.
- Palka, S. (2016). Metodologiczne problemy badań edukacyjnych. *Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Humanitas. Pedagogika, 13*.
- Pilch, T., Bauman, T. (2001). *Zasady badań pedagogicznych: strategie ilościowe i jakościowe*. Warszawa.
- Pilch, T. (1998). *Zasady badań pedagogicznych*. Warszawa.
- Popularna encyklopedia powszechna* (1982). Warszawa.
- Sztompka, P. (2012). *Socjologia wizualna. Fotografia jako metoda badawcza*. Warszawa.
- Tołstoj, L. (1980). *Co to jest sztuka?*. Kraków.
- Żukowska, A.M. (2015). Akcja plastyczna w edukacji. Geneza i rozwój problematyki. W: K. Denek, A. Kamińska, P. Oleśniewicz (red.), *Edukacja jutra. W poszukiwaniu formuły współczesnej edukacji*. Sosnowiec.

Żukowska, A.M. (2015). Analiza struktury wytworu plastycznego dziecka w kontekście teorii dzieła sztuki. Model trójwymiarowy. W: S. Guz, M. Centner-Guz, I. Zwierzchowska (red.), *W trosce o rozwój i wczesną edukację dziecka*. Lublin.

Żukowska, A.M. (2016). Sztuka jako wartość w życiu człowieka. W: K. Chałas, A. Maj (red.), *Encyklopedia aksjologii pedagogicznej*. Radom.

Żukowska, A.M. (2017). Sztuka jako instrument badań pedagogicznych. Rozważania teoretyczne. W: W. Bobrowicz, A.M. Żukowska (red.), *Edukacja estetyczna a kształcenie postawy kreatywnej*. Lublin.

METODOLOGICZNY WYMIAR SZTUKI W BADANIACH EDUKACYJNYCH

Słowa kluczowe: wartość sztuki, badania edukacyjne, sztuka jako metoda badawcza

Streszczenie: Badania posługujące się sztuką (*art-based research, arts-based research, arts-informed research*) stanowią jedno z wielu nowych teoretycznych i metodologicznych podejść w ramach badań jakościowych. Celem artykułu jest ukazanie możliwości badawczych sztuki w działaniach edukacyjnych. Zakres przedstawionego opracowania obejmuje teoretyczne rozważania nad wymiarem aksjologicznym sztuki, w tym oddziaływaniem wychowawczo-edukacyjnym występującym w dwóch formach: percypowaniu i przeżywaniu piękna dzieł sztuki oraz w organizowaniu swobodnej aktywności twórczej. W dalszej części publikacji zostały przedstawione cele i właściwości badań edukacyjnych. Jako egzemplifikację badań edukacyjnych z wykorzystaniem sztuki (w całej jej rozciągłości) wskazano jeden z projektów realizowanych w ramach seminarium dyplomowego przez studentów studiów podyplomowych kierunku pedagogika Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie.

THE METHODOLOGICAL DIMENSION OF ART IN EDUKACATIONAL RESEARCH

Keywords: the value of art, educational research, art as a method of research

Abstract: Art-based research (arts-based research, arts-informed research) is one of many new theoretical and methodological approaches within qualitative research. The aim of the current article is to demonstrate research capacities of art in educational research. The scope of the presented analysis covers theoretical reflections on the axiological dimension of art, including its educational influence present in two forms: in perceiving and experiencing the beauty of works of art and in organizing free artistic activity. The subsequent part of the publication presents the objectives and properties of educational research. An example of such research which makes use of art (in all its extent) indicated in the article is one of the projects carried out as a part of a diploma seminar by postgraduate students of pedagogy at Maria Curie-Skłodowska University in Lublin.

